

ФРАЗЕМІКА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА

PHRASEMICS IN UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE: STRUCTURE, SEMANTICS, PRAGMATICS

Степчук Ю.П.,

orcid.org/0000-0002-2825-2299

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри мовознавства

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Терещенко Л.В.,

orcid.org/0000-0002-9780-0930

старший викладач кафедри слов'янської філології

Хмельницького національного університету

Стаття присвячена аналізу особливостей функціонування фразеологічних одиниць у політичних текстах, представлених на українських інтернет-сайтах. Актуальність цього дослідження зумовлена зростанням «питомої ваги» фразеологічних одиниць у політичних текстах, а також необхідністю побудови нової парадигми студіювання політичної мови, базових концептів політики, типових контекстуальних моделей, фразеосемантики та синтактики політичних текстів. Тому метою цієї статті є аналіз особливостей функціонування фразеологічних одиниць у політичних текстах, зафіксованих в українських медійних текстах.

У статті політичний дискурс трактується як багатовимірний складний дискурс у соціокультурному та історичному просторі, що відображає суспільну й ідеологічну свідомість мовної спільноти.

Для аналізу відібрано фразеологічні одиниці з українських інтернет-джерел за 2021–2023 рр. Використання дискурс-аналізу сприяло розкриттю специфіки фразеосемантики політичного медіатексту та виявленню характеристик використання політичних фразеологізмів в українській мові. Під час аналізу українських фразеологічних одиниць встановлено, що їхня головна функція полягає в експресивізації політичної мови, актуалізації основного смислу тексту, розширенні структурно-семантичних меж політичної фразеології. Авторами статті доведено, що фразеологізми постають не лише як маркери національної та культурної специфіки народу, а й потужним засобом впливу на реципієнта, на що головним чином і націлений політичний дискурс.

З'ясовано, що політична мова характеризується використанням двох типів фразеологічних одиниць: «власне політичних» і тих, що належать до інших сфер суспільного життя. Встановлено, що фразеологічні одиниці в політичному дискурсі характеризуються інформаційною насиченістю, емоційною забарвленістю, образністю, порушенням принципу непроникності та високим ступенем варіативності, що призводить до появи неофразеологізмів.

У цьому контексті автори статті наголошують на необхідності розширення поняття фразеологізму, щоб урахувати розмаїття політичної фразеології, оскільки аналіз політичних текстів засвідчує застосування значної кількості «неполітичних» фразеологічних одиниць.

Ключові слова: варіативність фразеологічних одиниць, неофразеологізм, політичний дискурс, семантика, фразеологічна одиниця.

The article analyzes the peculiarities of the functioning of phraseological units in political texts presented on Ukrainian websites. The relevance of this study is due to the growing "share" of phraseological units in political texts, as well as the need to build a new paradigm for studying political language, basic concepts of politics, typical contextual models, phrase semantics and syntax of political texts. Therefore, the purpose of this article is to analyze the peculiarities of the functioning of phraseological units in political texts recorded in Ukrainian media texts.

The article interprets political discourse as a multidimensional complex discourse in the socio-cultural and historical space that reflects the social and ideological consciousness of the linguistic community.

For the analysis, we selected phraseological units from Ukrainian Internet sources for 2021–2023. The use of discourse analysis helped to reveal the specifics of the phrase semantics of political media text and identify the characteristics of the use of political phraseology in the Ukrainian language. In the course of the analysis of Ukrainian phraseological units, it was found that their main function is to express political language, actualize the main meaning of the text, and expand the structural and semantic boundaries of political phraseology.

The authors of the article prove that phraseological units appear not only as markers of national and cultural specificity of a people, but also as a powerful means of influencing the recipient, which is mainly aimed at political discourse. It is found that political language is characterized by the use of two types of phraseological units: "political" and those belonging to other spheres of public life. It is established that phraseological units in political discourse are characterized by information saturation, emotional coloring, imagery, violation of the principle of impenetrability and a high degree of variability.

In this context, the authors of the article emphasize the need to expand the concept of phraseology to take into account the diversity of political phraseology, since the analysis of political texts shows the use of a significant number of "non-political" phraseological units.

Key words: variability of phraseological units, neophraseologism, political discourse, semantics, phraseological unit.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому, розширеному інформаційним простором суспільстві інтерес до політики зростає, тож вивчення типології та жанрової теорії політичного дискурсу, основних концептів політики, семантики та синтаксису слів політичних текстів стає дедалі актуальнішим. Згідно з антропологічним та лінгвокультурним підходами, політичний дискурс постає багатовимірним складним дискурсом у соціокультурному та історичному просторі, досягнення якого реалізується вибором мовних засобів [1; 2]. Політична медійна мова характеризується використанням двох типів фразеологічних одиниць: «власне політичних» і тих, що належать до інших сфер суспільного життя. Фразеологічні одиниці в політичному дискурсі характеризуються інформаційною насиченістю, емоційною забарвленістю, образністю, порушенням принципу непроникності та високим ступенем варіативності.

В останні десятиліття в лінгвістичній науці в центрі уваги дослідників перебувають проблеми дискурсу активних соціальних груп, зокрема, політиків. Специфікою політики є її переважно дискурсивний характер: більшість політичних дій за своєю природою – це мовленнєві дії. У цьому контексті політичний дискурс постає певним видом практичної мовленнєвої діяльності, який не лише обслуговує різноманітні політичні процеси, а й становить значну частину «інформаційного життя» людини. Засновник теорії дискурсу Ван Дейк вважає, що політичний дискурс відіграє ключову роль у здійсненні влади, оскільки він виражає соціальне пізнання, у зв'язку з чим може «керувати розумом» соціальних груп та їхніх членів [3, с. 71].

Така маніпулятивна функція політичного дискурсу, тобто функція управління суспільством, громадською думкою, нав'язування політиками своєї волі аудиторії, досягається за рахунок певних комунікативних тактик і прийомів. Успішність проведеної політики часто залежить від грамотно побудованої політичної комунікації, а «стратегії влади формуються з урахуванням переважання комунікативної складової» [4, с. 47]. Антропологічний та лінгвокультурологічний підхід, що набувають дедалі більшого значення в сучасній лінгвістиці, дають змогу розглядати політичний дискурс як багатовимірний комплекс дискурсивної діяльності в соціокультур-

ному та історичному просторі, що відображає суспільну й ідеологічну свідомість мовної спільноти. Політична мова – це не привілей державних чиновників чи професійних політиків, а ресурс, відкритий для всіх членів мовної спільноти і пов'язаний зі специфічним використанням спільної мови як засобу контролю та переконання [1]. Ба більше, у сучасному медіапросторі політичний контент має можливість дійти до кожного, навіть незацікавленого споживача, через різні медіаканали. Швидкий потік інформації у вигляді різноманітних текстів характеризується широким охопленням і впливає на всіх членів суспільства.

Отже, актуальність цього дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, за умов нинішнього загострення і спроб гармонізації між національних відносин політична сфера дедалі більше привертає увагу вчених різних наук. Сучасні лінгвісти, зі свого боку, вибудовують нову парадигму дослідження політичної мови, базових концептів політики, типових контекстуальних моделей, фразеосемантики та синтактики політичних текстів. По-друге, останнім часом відзначається зростання «питомої ваги» фразеологічних одиниць у політичних текстах і виступах політичних лідерів. Так, фразеологізми постають не лише маркерами національної та культурної специфіки народу, а й потужним засобом впливу на реципієнта, на що головним чином і націлений політичний дискурс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доробок сучасних українських авторів, які аналізують специфіку функціонування політичного дискурсу, є доволі значним. Сучасні лінгвістичні інтерпретації політичного дискурсу досліджувала О. Ковальова [5]. Особливості проявів популізму в сучасному політичному світі розглядала Л. Лукіна [6]. Розвідки Н. Шевчук присвячені специфіці змісту, функціям та жанровому втіленню політичного дискурсу [2]. Зі свого боку, функціонування [1] та методологічні засади дослідження фразеологізмів української мови в політичному дискурсі [7] досліджувала Т. Князь. Проблеми фразеологічної термінології розглядала Ж. Краснобаєва-Чорна [8]. Низка робіт присвячена функціонуванню фразеологізмів у суспільно-політичних медійних текстах [9–12].

Постановка завдання. Попри існуючу кількість робіт, у яких розглядаються фразеологічні одиниці українського політичного дискурсу,

питання їхнього вивчення в структурному, семантичному та прагматичному аспектах потребує подальших розвідок. Тому метою цієї статті є аналіз особливостей функціонування фразеологічних одиниць у політичних текстах, зафіксованих в українських медійних текстах. Об'єктом дослідження є політичні фразеологізми, а предметом – їхні структурні, семантичні та прагматичні аспекти. Предмет дослідження зумовив необхідність застосування міждисциплінарного підходу, який поєднує елементи політичного критичного та описативного дискурс-аналізу. Також для досягнення мети автори послуговуються методами структурної та критичної лінгвістики, яка аналізує механізми перетворення мови в інструмент влади; лінгвістики тексту.

Виклад основного матеріалу. Для політичних текстів мовленнєвий вплив є основною комунікативною метою, і вибір мовних засобів спрямований на досягнення цієї мети. Особливу роль серед мовних засобів для успішного політичного мовлення відіграють фразеологічні одиниці, тобто семантично монолітні та здатні стійко відтворювати образно вмотивовані словосполучення в мовленні. Фразеологічні одиниці є проєкціями світу в мовній свідомості та формують унікальну мовну картину світу в кожній мові. Зі одного боку, вони функціонують як яскравий засіб вираження етнокультурного бачення світу народу, віддзеркалюють особливості національної свідомості та слугують яскравими маркерами політичної ситуації нації. З іншого боку, вони є мовним засобом, що сприяє повноцінній комунікації в міжкультурному медіапросторі, виражає характеристики політичного дискурсу – маніпулятивність, семантичну неоднозначність, оцінність, метафоричність та економію мовленнєвих зусиль – і дає змогу встановити основні тенденції в інтерпретації й оцінці політичних подій.

Фразеологічні одиниці, що функціонують у політичному дискурсі, становлять корпус політичних фразеологізмів. Варто зазначити, що існують різні трактування іменування цієї групи фразеологічних одиниць. Іноді політичною фразеологією називають усі фразеологічні одиниці, що використовуються в політичному дискурсі [2; 4]. Це протилежне вужчому трактуванню, за якого політичні фразеологічні одиниці генетично пов'язані з політичним дискурсом і номінують лише політичні реалії [3; 6; 7] (наприклад, *політика подвійних стандартів, патріотичні пояси, паради суверенних держав*). Таке розуміння політичних фразеологічних одиниць дає змогу протиставити їх фразеологічним одиницям, що

утворені в інших дискурсах і використовуються в політичних контекстах.

З огляду на неоднозначність трактування самого поняття фразеологізму, а також конкретних функціональних сфер політичної фразеології, необхідно визначити межі об'єкта дослідження. Стосовно політичного дискурсу бажано максимально розширити поняття фразеологізму в структурному аспекті, щоб урахувати розмаїття політичної фразеології. Аналіз засвідчує значну кількісну перевагу «неполітичних» фразеологічних одиниць. Це може бути пов'язано з бажанням українських видань розбавити суто політичну тематику текстів більш звичними та доступними засобами вираження, які український реципієнт може легко зрозуміти та сприйняти. Тому поняття політичної фразеології варто максимально розширити, враховуючи все її структурно-семантичне розмаїття й функціональні особливості, включити до її складу, окрім фразеологічних виразів (*політика подвійних стандартів, брязкотіти зброєю, зберегти обличчя, зустріч без краваток, гаряча точка, громадянин світу, брудні технології, гра м'язами, наводити мости, згладжувати гострі ріжки, холодна війна*) такі, що тяжіють до сталих виразів звороти (*незламна Країна*), а також перифрази (*Крим, Рим і Україна*). Класифікацію політичних фразеологізмів з урахуванням їхньої функціональної сфери слід будувати за двома принципами: за відношенням до системи суспільно-політичного словника і за тематичною приналежністю предмета фразеологічного позначення.

Образність фразеологічної одиниці наочно репрезентує відповідний фрагмент або явище дійсності в людських знаннях про неї; містить стереотипні або асоціативні уявлення народу, парадокси, орієнтовані на навколишню дійсність. Більшість політичних фразеологізмів мають у своїй семантичній структурі типовий образ, який ґрунтується на метафоричному перенесенні, що дає змогу посилити експресивний потенціал. Російсько-українська війна призвела до появи нових фразеологізмів, як-от таких, що зафіксовано у заголовку *«Тайвань і китайські бандерівці: Чому «країна хай-теку», що підтримує Україну, опинилась у світовій ізоляції»* (<https://www.5.ua/svit/>, 02.09.2022). У наведеному заголовку вжито два словосполучення, які можна зарахувати до неофразеологізмів: *китайські бандерівці* та *країна хай-теку*.

Однією з головних особливостей фразеологічної одиниці як мовного засобу є більша інформативна насиченість, ніж у слова-синоніма. Значення ідіом завжди багатше, ніж значення синоніміч-

ного слова (або слів). Наприклад, замість виразу «російсько-українська війна» останнім часом для її позначення почали використовувати словосполучення «велика війна», що невдовзі може стати кодифікованою фразеологічною одиницею: «Як нас змінила велика війна» (<https://www.5.ua/>, 23.02.2023).

Іншою характерною рисою фразеологізмів у політичному дискурсі є порушення принципу непроникності, який має забезпечувати фразеологічним одиницям структурну стабільність і монолітність, що робить їх легко передбачуваними в мовній комунікації. Однак включення до структури фразеологізму деяких компонентів або уточнюючих слів є стилістичним прийомом для створення певного ефекту, що демонструє такий приклад: «Крим, Рим і Україна» (<https://www.5.ua/kultura/>, 11.09.2022).

Приклади засвідчують, що будь-яка трансформація веде до розширення структурно-сміслових меж фразеологізмів, що націлене на конкретизацію їхнього значення, спробу пов'язати емоційно-оцінне значення з неповторними умовами контексту, стилістично урізноманітнити політично залежну лексику та демонструвати індивідуальний задум і творчий потенціал автора.

Ще однією особливістю політичних фразеологізмів є їхня емоційна забарвленість; більшість фразеологізмів виражають або позитивну, або негативну оцінку фрагмента дійсності. Схвальна або несхвальна оцінка, що міститься у значенні фразеологізму, пояснюється диференційованою реакцією людей на позитивні й негативні явища та є інтегральною в семантичній структурі фразеологічної одиниці, як-от фразеологізм «наступити на ті самі граблі» у висловлюванні генерал-полковника ЗСУ про повторний наступ росії на півночі: «Вони ризикують двічі наступити на ті самі граблі і отримати по обличчю», – зазначив він» (<https://www.ukrinform.ua/>, 24.10.2022).

Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчив, що в політичному дискурсі трапляються більше фразеологізми із негативною оцінкою, ніж із позитивною. Деякі вчені пояснюють переважання одиниць із несхвальною оцінкою тим, що людині постійно доводиться стикатися з подоланням недоліків, помилок, чогось поганого. Тому це для неї настільки значуще і реалізується в мові. А позитивність сприймається як щось само собою зрозуміле. Розглянемо реалізацію фразеологізму «до булави треба ще й голови» у статті під заголовком «До булави треба ще й голови: Порошенко хоче допомогти Зеленському» (<https://news.depo.ua/ukr/news/>, 15.01.2022), у якій

йдеться про те, що Петро Порошенко пропонує чинній українській владі всебічну допомогу, висловивши свої пропозиції у відеозверненні. Цією «головою» Порошенко вважає себе та його партію, що підтверджується цитатою: «Ми готові допомагати владі. Ми готові давати свої думки і свої поради. Ми готові підставити плече, якщо треба. Ми готові взяти під руки, якщо треба. Ми готові навіть пересувати ноги, якщо їх ноги не йдуть в європейському напрямку. Все це ми готові робити для того, щоб допомогти Зеленському, бо він – президент. І в його немічних руках є булава. А як кажуть – до булави треба ще й голови». У наведеному контексті зафіксовано фразеологізми на позначення підтримки: *підставити плече* та *взяти під руки*. Крім того, виявлено авторський фразеологізм п'ятого президента України – *пересувати кому-небудь ноги*, який претендує на позначення підтримки.

З-поміж інших фразеологізмів, зафіксованих в українському політичному дискурсі, виокремлено такі, що семантично можна поділити на групи для позначення:

– обдурення народу (*обіцяти золоті гори, наводити / напускати туману, обіцянка – цяцянка (а дурневі радість), не брехнуть – не дихнуть (як не збрехнуть, то й не дихнуть), мастити медом по губах, бути масним на язик, мати куцу пам'ять, дурень думкою багатіє, од свинячого полку не буде толку; комусь ніяково, а йому однаково; напхати кишені, нагріти руки; поможу, поможу, а прийшло – не зможу!; не так сталося, як гадалося; казали «минеться», а воно тільки настає!);*

– еприязність політиків один до одного (*залити одне одному сала за шкуру, товкти пики, штовхати у прірву);*

– підтримки політиками один одного (*рука руку миє, підіймати на котурни);*

– неспроможність політиків виконувати свої обов'язки (*жити чужим розумом, ловитись на гачок, буде каяття, та не буде вороття).*

Виокремлені фразеологізми мають негативну конотацію, що лише підтверджує припущення про те, що у свідомості людини позитивне сприймається як належне, а негативне знаходить яскраве образне відображення у мові.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як засвідчує аналіз фразеологізмів, що зафіксовані у текстах політичної тематики, основними особливостями фразеологічних одиниць є інформативна насиченість, емоційна забарвленість, образність, порушення принципу непроникності та високий ступінь варіативності.

Головна функція фразеологізмів полягає в експресивізації політичної мови, розширенні структурно-семантичних і стилістичних меж політичної фразеології. Фразеологізми – це унікальні одиниці мови, які здатні актуалізувати головний задум контексту, урізноманітнити його інформа-

тивні можливості, створити нові образи та асоціації, пожвавлюючи інтерес аудиторії до фактів політичної реальності.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні маніпулятивного потенціалу фразеологічних одиниць у політичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Князь Т. М. Особливості функціонування фразеологізмів української мови в політичному дискурсі. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків, 2019. Вип. 49. С. 59–65.
2. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККіМ. Політологія*. Вип. 1. 2013. С. 263–269.
3. Dijk V. *Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach (new version), Methods of critical discourse analysis*. London: Sage, 2015. P. 63–85.
4. Schröter M. *Vom politischen Gebrauch der Sprache. Wort, Text, Diskurs / Eine Einführung / Melani Schröter Melani, Björn Carius*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2009. 144 s.
5. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2, 2020. С. 101–107.
6. Лукіна Л. Особливості проявів популізму в сучасному світі. *Практична політологія: тенденції і перспективи: матеріали I-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, Київ, 17 березня 2021 р.) / за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ. 2021. 112 с.
7. Князь Т. М. Методологічні засади дослідження фразеологізмів української мови в медійному дискурсі. *STUDIA LINGUISTICA: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 16. С. 58–70.
8. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Проблеми фразеологічної термінології: фразеологізація. *Вісн. Донец. нац. ун-ту. Серія «Гуманітарні науки»*. 2014. № 1-2. С. 141–146.
9. Лакомська І. В. Сугестивна функція фразеологізмів у пресі (на прикладі газетних заголовків). *Записки з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 82–90.
10. Сизонов Д. Ю. Медійний фразеологізм в контексті мовної картини світу. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 47. С. 72–77.
11. Стишов О. А. Неофраземи в суспільно-політичному дискурсі українських мас-медіа. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 4. С. 19–23.
12. Чухно Н. В. Специфіка перекладу фразеологічних одиниць у публіцистичному дискурсі. *Філологічні науки в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: Міжнародна наук.-практ. конф.*, м. Одеса, 27–28 грудня 2019 р. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2019. Ч. 1. С. 96–99.

УДК 811.161.2'271

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.14>

ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ НОМІНАЦІЙ У ФУТБОЛЬНОМУ ТЕЛЕРЕПОРТАЖІ

TYOLOGY OF LEXICAL NOMINATIONS IN FOOTBALL TV REPORTING

Струганець П.Б.,

orcid.org/0000-0001-7066-1523

аспірант кафедри загального мовознавства і слов'янських мов
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

У статті проаналізовано типологію лексичних номінацій у футбольному телерепортажі. Увиразнено, що диференційною рисою футбольного телерепортажу (на відміну від інших медійних текстів) є значна частка термінологічних одиниць – словесних знаків різної номінативної природи. Термінологічні одиниці, використані в коментарях матчу на позначення предметів і понять галузі футболу, за ступенем спеціалізації їхньої семантики розподілено на загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни. Кожен футбольний телерепортаж відрізняється номенклатурними одиницями, вибір яких залежить від учасників гри. У коментарях фут-